

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИМІРЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

НОВІКОВА М. М.

доктор економічних наук

МАЖНИК Л. О.

Харків

Динаміка економічного розвитку регіонів протягом останніх 20 років визначалася станом та тенденціями макроекономічних процесів в країні, зокрема, тривалим періодом економічного спаду, труднощами ринкових трансформаційних процесів, кардинальною зміною відносин власності, трансформаціями системи державного управління тощо. Розвиток системи управління територіями вимагає створення єдиного господарського комплексу з ефективним використанням місцевих ресурсів, переваг територіального поділу праці тощо. Досягнення цієї мети потребує оцінки сучасного соціально-економічного стану регіонів України за для виявлення тенденцій розвитку та прогнозування процесів, визначення перспективних завдань і термінів їх реалізації.

Дослідженню проблематики соціально-економічного регіонального розвитку присвячено чимало наукових творів вітчизняних і закордонних авторів. Серед фахівців України слід зазначити таких авторів: З. С. Варналій, В. Є. Воротін, Б. М. Данилишин, М. І. Долішній, Ю. В. Макогон, А. І. Мокій, О. М. Нижник, В. С. Кравців, С. А. Романюк, В. І. Чужиков, серед закордонних – С. Алексіадіс (Греція), Т. Альвес (Іспанія), Д. Бейлі (Великобританія), Г. Гожелак (Польща), У. Грауте (Німеччина), Н. Казлаускіне (Бельгія), В. Лексін (Російська Федерація), Ф. Монфор (Бельгія), А. Пороховський (Російська Федерація), П. Свяневич (Польща), А. Хемдоу (Франція), В. Швецов (Російська Федерація).

У результаті дослідження методичних підходів вітчизняних і закордонних вчених і практиків щодо вимірювання соціально-економічного стану регіону було виявлено відсутність єдиного механізму його здійснення. Крім того, сучасні методичні рекомендації в цій сфері мають певні недоліки та переваги. Таким чином, актуальною є проблема вибору методики вимірювання соціально-економічного стану регіону, що відповідає б сучасним вимогам розвитку системи управління територіями.

Формування та вдосконалення національної системи управління територіями умовно можна поділити на п'ять етапів [5]:

1. Формування проблемної орієнтації управління розвитком регіону.
2. Регуляторний аналіз характеристик раніше прийнятих і реалізованих управлінських рішень.
3. Дослідження механізму функціонування складових елементів суб'єкта управління у процесі при-

йняття і реалізації управлінського рішення на регіональному рівні.

4. Аналіз кількісних характеристик елементів системи управління та їхня відповідність виконуваним роботам у процесі прийняття і реалізації регіональних управлінських рішень.

5. Розробка стратегії розвитку суб'єкта управління та реалізація механізму щодо вдосконалення системи управління на регіональному рівні.

Економічні умови для суб'єктів господарювання та розвитку галузей створюються на регіональному рівні. Державна регіональна економічна політика є органічною частиною загальної соціально-економічної політики держави, що інтегрує регіональні та місцеві аспекти розвитку країни. Досягнення комплексного розвитку регіональних господарських систем є метою стратегії регіонального розвитку. Ключовими орієнтирами стратегії розвитку регіональної суспільної системи є формування на рівні регіону ефективної економіки, основою якої є збалансування використаного внутрішнього потенціалу і надходження ресурсів із зовнішніх джерел. Метою формування такої економіки виступають активізація чинників економічного зростання і підвищення якості людського потенціалу. Проте у час росту економічних показників країни виникає необхідність розвитку національної системи управління територіями шляхом формування та вдосконалення її складових.

Послідовність вимірювання соціально-економічного стану регіонів України полягає в такому: формулювання мети оцінювання; вибір відповідних показників для формування сукупності вихідних даних та здійснення подальших розрахунків; розрахунок рівня стану регіону за соціально-економічними показниками регіонів України за формулою таксономічного показника і встановлення його динаміки; оцінювання отриманих результатів розрахунків та їх інтерпретація.

Для визначення оцінки соціально-економічного стану регіону необхідно врахувати велику кількість показників. Проте проаналізувати значення більш ніж десяти показників для усіх регіонів України достатньо важко, тому виникає необхідність звести ці показники в один узагальнюючий, який становитиме основу оцінки соціально-економічного стану регіонів України. Саме таким показником може стати таксономічний показник рівня розвитку [2, с. 88].

Розглянемо більш детально цей метод за такими етапами: формування вихідної матриці даних; стандартизація даних, оскільки показники у матриці мають різні одиниці виміру; визначення серед показників стимуляторів і дестимуляторів; встановлення регіону-еталона; визначення відстаней між об'єктом-еталоном та іншими об'єктами; розрахунок таксономічного показника рівня

розвитку регіону; інтерпретація отриманих результатів. Для розрахунків використовуються статистичні дані [2; 8] за такими показниками по регіонах: наявний дохід у розрахунку на душу населення, грн; валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн; *індекси споживчих цін на товари і послуги в грудні відповідного року (до грудня попереднього року), %*; індекси промислової продукції, % до відповідного періоду попереднього року; *середні ціни реалізації сільськогосподарської продукції за рік (сільськогосподарські підприємства (крім малих), грн за т (зернові і зернобобові культури; худоба і птиця, у живій вазі; молоко і молочні продукти, яйця, за тис. шт.);* індекси обсягу виконаних будівельних робіт за рік, у % до відповідного періоду; обсяги обороту роздрібною торгівлі за рік, млн грн; освоєно (використано) капітальних інвестицій; середньомісячна заробітна плата за період з початку року, в розрахунку на одного штатного працівника, грн; *рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15 – 70 років, у % до економічно активного населення відповідного віку.* Курсивом відмічено соціально-економічні показники регіонів, які відносяться до показників-дестимуляторів. Після про-

ведених розрахунків значення таксономічного показника для кожного з періодів за регіонами України, а також рейтинг регіонів за рівнем соціально-економічного стану, після їх ранжування залежно від значення узагальнюючого показника подано в *табл. 1*.

Принципово важливим як з наукової, так і з практичної точки зору є кількісне вимірювання соціально-економічного стану регіону. Чим ближче значення узагальнюючого показника до одиниці, тим краще соціально-економічний стан регіону. За результатами розрахунків таксономічного показника видно, що він відображає загальний стан розвитку регіону по значенням показників соціально-економічного розвитку по країні.

Як видно з *рис. 1*, асиметрія регіонального розвитку посилюється. Нестабільність економічного розвитку на сучасному етапі, перебіг кризових явищ потребують удосконалення механізмів регулювання становища в економіці та усунення передумов до виникнення соціальних напружень. Тобто важливою складовою стратегії є механізм управління регіональним розвитком. Дослідження засвідчило, що за сучасних умов глибоких ринкових перетворень управління територіальним розвитком стає

Таблиця 1

Узагальнюючий показник рівня соціально-економічного стану регіонів України

Регіон / область	Місце регіону за рівнем соціально-економічного стану		Значення узагальнюючого показника	
	2009 р.	2010 р.	2009 р.	2010 р.
АР Крим	8	9	0,42	0,46
Вінницька	12	12	0,25	0,31
Волинська	24	21	0,18	0,22
Дніпропетровська	1	2	0,72	0,82
Донецька	2	1	0,71	0,85
Житомирська	15	15	0,24	0,27
Закарпатська	22	22	0,19	0,21
Запорізька	9	6	0,41	0,53
Івано-Франківська	13	13	0,25	0,30
Київська	5	5	0,49	0,55
Кіровоградська	19	17	0,21	0,23
Луганська	10	10	0,39	0,45
Львівська	6	7	0,45	0,50
Миколаївська	11	11	0,30	0,33
Одеська	4	4	0,61	0,61
Полтавська	7	8	0,43	0,46
Рівненська	17	20	0,24	0,22
Сумська	18	18	0,21	0,23
Тернопільська	25	24	0,17	0,19
Харківська	3	3	0,64	0,65
Херсонська	20	19	0,20	0,23
Хмельницька	14	16	0,25	0,26
Черкаська	16	14	0,24	0,28
Чернівецька	23	25	0,19	0,18
Чернігівська	21	23	0,20	0,21

ключовою ланкою механізм державного управління, що формується під впливом багатьох факторів, певна сукупність яких створює основу посилення регіональних та місцевих впливів. Проте існують проблеми управління розвитком територій, зумовлені складним взаємопроникненням природних, просторових, економічних, політичних і соціальних суперечностей, що пов'язано зі значною неоднорідністю територій країни.

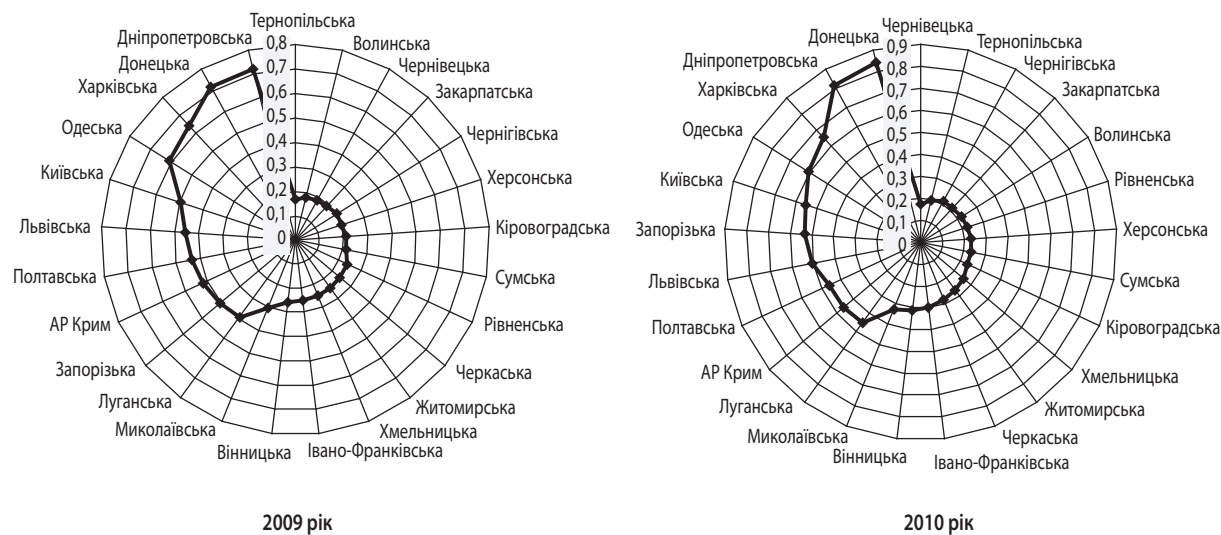

Рис. 1. Узагальнюючий показник рівня соціально-економічного стану регіонів України за роками

Однак на сьогодні причинами, що визначають необхідність посилення державного регулювання економіки регіонів, є нестабільна економічна ситуація, посилення кризових явищ в економіці. Макроекономічна нестабільність поглиблює незбалансований розвиток регіональних економік, загострює асиметрію соціально-економічного розвитку регіонів, спричинює подальшу економічну дезінтеграцію регіонів, ослаблює стимули до розширення господарських зв'язків та порушує існуючі механізми взаємодії регіонів. Загалом стратегія управління регіональною суспільною системою повинна мати на меті вироблення заходів щодо зменшення асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України.

З метою вирішення проблем було б доцільним подальше створення та реалізація нормативно-правової бази по таких питаннях:

- ✦ формування державних та місцевих бюджетів в сфері освіти, соціального захисту та культури на основі загальнодержавних соціальних стандартів;
- ✦ впровадження взаємовідносин державного бюджету безпосередньо з обласними, районними бюджетами та бюджетами територіальних общин для вирішення питань місцевого розвитку;
- ✦ розвиток міжрегіонального економічного співробітництва, розробка міжрегіональних соціальних проектів та їх фінансове забезпечення;
- ✦ створення регіональних центрів передачі та розповсюдження високих технологій;
- ✦ створення державних і регіональних інформаційних систем щодо регіонів, їх потенціалу та потреб, а також щодо територіальних общин України.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що державна регіональна політика покликана забезпечити трансформацію регіональних господарських структур у межах структурних змін в економіці держави головним чином за допомогою економічних механізмів, які повинні бути спрямовані на створення сприятливих умов для широкого розвитку підприємництва, більш активне управління інвестиційними та

інноваційними процесами, створення передумов для формування регіональних ринків й розбудови ринкової інфраструктури.

Підбиваючи підсумок, можна зазначити, що необхідною умовою трансформації та забезпечення економічного зростання регіонів є перебудова управління регіональним розвитком у напрямі розширення прав і самостійності регіонів щодо вирішення багатьох питань економічного й соціального характеру. Регіональна ланка управління має ефективно використовувати територіальні ресурси, та розвивати взаємовідні міжрегіональні економічні відносини.

Отже, системне вирішення нагальних питань макрофінансової та соціальної стабільності не може відбуватися без здійснення радикальних структурних зрушень в економіці [6, с. 21], які мають полягати в підвищенні продуктивності праці, зниженні рівнів енерго- та матеріалоємності, оволодінні сучасними інноваційними чинниками конкурентоспроможності. Досягнення якісних зрушень у реальному підвищенні рівня життя населення та забезпеченні дієвості соціальної політики держави вимагатиме системних заходів у реформуванні системи соціального забезпечення.

Проте, незважаючи на негативні тенденції, початок ХХІ сторіччя характеризується уповільненням темпів регіональних диспропорцій і поступовим їх зменшенням за певними показниками [5]. Отже, у цілому позитивні тенденції економічного розвитку регіонів протягом років автоматично не приводять до пом'якшення міжрегіональних диспропорцій. Розв'язання цієї про-

блеми потребує розроблення і реалізації комплексу заходів щодо активного впливу держави на процеси регіонального розвитку. Політика держави має концентруватися на заходах системного впливу.

Таким чином, запропонований методичний підхід вимірювання соціально-економічного стану регіону дозволяє визначити, що економіка регіонів у сучасній Україні характеризується незбалансованим розвитком, неоднорідністю соціально-економічного становища окремих частин країни. Спостерігається неможливість задоволення потреб громадян на рівні більшому, ніж встановлений державою, зменшення можливостей середньострокового прогнозування та неможливість здійснення довгострокового планування, неспроможність вирішення всіх питань у рамках договірних відносин між органами влади, органами місцевого самоврядування та громадським сектором. Унаслідок цього регіони мають різноспрямовані інтереси. Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності вдосконалення механізмів, які втілювали б і реалізовували державний інтерес, що потребує посилення впливу держави на економіку кожного регіону і застосування значного обсягу важелів державного регулювання. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
2. Офіційний Інтернет-портал Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
3. **Плюта В.** Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / Плюта В. ; пер. с польск. В. В. Иванова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
4. Проблеми української економіки: внутрішні суперечності чи результат світової фінансової кризи? : матеріали експертної дискусії, 17 жовт. 2008 р. / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2008. – 48 с. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/vidannya/expert_diskusiya.pdf.
5. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / За ред. З. Г. Варналія. – К. : Значення України, 2005. – 498 с. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Region/index.htm>.
6. Тактичні пріоритети та стратегічні орієнтири економіки України / Я. А. Жаліло [та ін.] ; за ред. В. Є. Воротіна. – К. : НІСД, 2008. – 88 с. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/vidannya/prioriteti_new.pdf
7. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_6/files/EC610_16.pdf
8. <http://ukrstat.org>

УДК 004.04;681.3; 332.1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОГО І ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ПУРСЬКИЙ О. І.

доктор фізико-математичних наук

МОРОЗ І. О.

аспірантка

МОІСЕЄНКО О. І.

Київ

Забезпечення стабільності економічного розвитку регіону вимагає не тільки ефективного організаційного управління, але й постійного моніторингу поточного соціально-економічного стану регіону, з метою актуалізації прийняття управлінських рішень і визначення майбутніх перспектив розвитку [1, 2]. Організація такого моніторингу є однією з головних задач, вирішення якої дозволяє встановити взаємозв'язки між показниками соціально-економічного розвитку регіону і оперативно реагувати на негативні тенденції в цих показниках. Характерною особливістю соціально-економічної ситуації на даний час є постійний інтенсивний пошук ідей, підходів і засобів підвищення темпів зростання соціально-економічного розвитку регіонів. Особливу увагу варто приділяти детальному аналізу управлінських рішень, які, у першу чергу, повинні бути направленими на забезпечення стабільного, зба-

лансованого розвитку регіону та створення соціально-економічного клімату сприятливого для вільної реалізації суб'єктами ринку власних цілей і підвищення якості життя населення. Згадані обставини визначають актуальність даного напрямку досліджень та вказують на необхідність розробки принципово нових, таких, що не ґрунтуються на механізмах жорсткого адміністративного регулювання, інструментаріїв системного аналізу стану і динаміки розвитку регіонів на основі сучасних інформаційних засобів.

Дослідженню питань соціально-економічного розвитку регіонів України присвячено праці вітчизняних економістів-науковців [3, 4, 5]. У роботах зазначається, що розв'язання проблеми управління соціально-економічним розвитком регіону має спиратися на повне й адекватне відображення економічної і соціальної динаміки по кожному окремо визначеному показникові системи адміністративно-територіального устрою на фоні відповідних середніх показників по країні. Тобто, однією з найважливіших науково-технічних і соціально-економічних проблем на даний час є проблема ефективного застосування інформаційних технологій контролю, або, іншими словами, інформаційних систем поточного моніторингу, у забезпеченні ефективної регіональної політики соціально-економічного розвитку.

Головною метою статті є дослідження механізмів функціонування системи соціально-економічного